

**МІНІСТЕРСТВО ТРАНСПОРТУ ТА ЗВ'ЯЗКУ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

РАДА З ГУМАНІТАРНОГО ВИХОВАННЯ

ВІСНИК КУРАТОРА

№ 36

(квітень 2008)

**ДНІПРОПЕТРОВСЬК
2008**

Укладач: Дешко Л. К.

УДК 378

Вісник куратора № 36 (квітень 2008 р.)

Рекомендовано до друку радою з гуманітарного
виховання 23 квітня 2008 року

Редактор: Лагдан С. П.

Комп'ютерний набір: Море Т. Т.

Зміст

1. Педагогічне спілкування куратора зі студентами. (Айтов С. Ш., Дешко Л. К. – доц. каф. філософії та соціології, керівник «Школи куратора»).
2. Вибір професії (матеріали соціологічного дослідження). (Пономаренко І. Ю. – керівник соціологічної групи, Дешко Л. К., Айтов С. Ш. – доц. каф. філософії та соціології, студ. 635 гр. Скуратова А, Москаленко Я., Ягодзинський С., Василенко О., Котляр Ю., Котищук М., Перепьолкіна В., Базарянінова Р.).
3. Згадаймо ці дати. (Долматова Н. І. – зав. відділом гуманітарної літератури бібліотеки).

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна
Дніпропетровськ – 49010, вул. Акад. Лазаряна, 2

I. Педагогічне спілкування куратора зі студентами

Педагогічне спілкування – специфічна форма спілкування, що має свої особливості і в той же час підкоряється загальним психологічним закономірностям, властивим спілкуванню як формі взаємодії людини з іншими людьми, що включає комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти.

Педагогічне спілкування – сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань виховання та навчання і визначають характер взаємодії педагога і студентів.

Дослідження в області педагогічної психології показують, що труднощі виховання зумовлені не стільки недоліками наукової і методичної підготовки викладачів, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування.

Чи буде педагогічне спілкування оптимальним, залежить від педагога, рівня його педагогічної майстерності і комунікативної культури. Для встановлення позитивних взаємостосунків зі студентами викладач повинен проявляти доброзичливість і повагу до кожного з учасників навчального процесу, бути причетним до досягнень і поразок, успіхів і помилок студентів, співчувати їм. Дослідження показують, що педагоги, які акцентують увагу на власному «я», виявляють формалізм у ставленні до студентів, поверхову участь у ситуації навчання, авторитарність, підкреслюють власну перевагу і нав'язують свої способи поведінки. У педагогів з орієнтацією на «іншу людину» виявляється неусвідомлене пристосування до студентів, що доходить до самозневажання.

У педагогів з орієнтацією «я – інша людина» виявлено стійке прагнення будувати спілкування на рівних і розвивати його в діалогічній формі.

Така взаємодія об'єктивно сприяє гуманізації відносин «викладач – студент» і всього навчання в цілому.

Стили педагогічного спілкування

Відомий психолог В. А. Кан-Калик виділяв наступні стилі педагогічного спілкування:

1. Спілкування на основі високих професійних настанов педагога, його ставлення до педагогічної діяльності в цілому. Про таких говорять: «За ним діти (студенти) буквально по п'ятах ходять!» Причому у вищій школі інтерес у спілкуванні стимулюється ще й загальними професійними інтересами, особливо на профільних кафедрах.

2. Спілкування на основі дружньої прихильності. Воно припускає захоплення загальною справою. Педагог виконує роль наставника, старшого товариша, учасника спільної навчальної діяльності. Проте при цьому слід уникати панібратства. Особливо це стосується молодих педагогів, які не хочуть потрапити в конфліктні ситуації.

3. Спілкування-дистанція належить до найпоширеніших типів педагогічного спілкування. У цьому випадку у взаємостосунках постійно простежується дистанція у всіх сферах: у навчанні – з посиланням на авторитет і професіоналізм,

у вихованні – з посиланням на життєвий досвід і вік. Такий стиль формує відносини «викладач – студенти».

4. Спілкування-залякування – це негативна форма спілкування, антигуманна, яка розкриває педагогічну неспроможність викладача, що вдається до нього.

5. Спілкування-загравання, характерне для молодих викладачів, які прагнуть до популярності. Таке спілкування забезпечує лише помилковий, дешевий авторитет.

Найчастіше у педагогічній практиці спостерігається поєднання стилів у тій або іншій пропорції, коли домінує один із них.

Із числа розроблених в останні роки за рубежом класифікацій стилів педагогічного спілкування цікавою є типологія професійних позицій викладачів, запропонована М. Таленом.

Модель I – «Сократ». Це вчитель із репутацією любителя суперечок і дискусій, які він навмисно провокує на заняттях. Йому властиві індивідуалізм, несистематичність у навчальному процесі через постійну конфронтацію; студенти посилюють захист власних позицій, вчать їх відстоювати.

Модель II – «Керівник групової дискусії». Головним у навчально-виховному процесі вважає досягнення згоди і встановлення співпраці між студентами, відводячи собі роль посередника, для якого пошук демократичної згоди важливіший за результат дискусії.

Модель III – «Майстер». Викладач виступає як зразок для наслідування, що підлягає безумовному копіюванню, і, перш за все, не стільки у навчальному процесі, скільки у ставленні до життя взагалі.

Модель IV – «Генерал». Уникає будь-якої двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко вимагає слухняності, оскільки вважає, що завжди і у всьому має рацію, а студент, як армійський новобранець, повинен беззаперечно підкорятися наказам, що віддаються. За даними автора типології, цей стиль поширений найбільше.

Модель V – «Менеджер». Стиль, що набув поширення в радикально орієнтованих колективах, пов'язаний з атмосферою ефективної діяльності групи, заохоченням ініціативи і самостійності. Викладач прагне обговорення з кожним студентом суті вирішуваного завдання, якісного контролю й оцінки кінцевого результату.

Модель VI – «Тренер». Атмосфера спілкування у групі пронизана духом корпоративності. Студенти в даному випадку наче гравці однієї команди, де кожний окремо не важливий як індивідуальність, але всі разом вони можуть багато.

Модель VII – «Гід». Втілений образ «ходячої енциклопедії». Лаконічний, точний, стриманий. Відповіді на всі питання йому відомі наперед, як і самі питання. Технічно бездоганний, і саме тому часто відверто нудний.

М. Тален спеціально зазначає підставу, закладену в типологізацію: вибір ролі педагогом, виходячи з власних потреб, а не з потреб студентів.

Діалог і монолог у педагогічному спілкуванні

Слід зазначити діаметральну протилежність монологічної і діалогічної форм педагогічного спілкування. У першому випадку існують суб'єктно-об'єктні відносини, де об'єктом є учень, студент, клас, група. У другому – суб'єктно-суб'єктні відносини, при яких педагог взаємодіє з учнем або з учнями на основі партнерських відносин, у союзі з ним або з ними. Ця відмінність і складає суть педагогічної співпраці, коли у своїй діяльності викладач відходить від звичних уявлень про працю педагога, де один (педагог) повинен учити і направляти розвиток, виховувати, а інші – вчитися і розвиватися під його керівництвом. Які ж умови плідного педагогічного спілкування на основі педагогічної співпраці?

1. Педагогічна співпраця – двосторонній процес, заснований на взаємодії «викладач – студент», успішність якого залежить від діяльності й особи педагога та діяльності учня.

2. Педагогічна взаємодія адекватна індивідуальним можливостям особи учня, сприяючи їх максимальному прояву.

3. Педагогічне спілкування, засноване на співпраці, допускає творчий пошук викладачем оптимальних педагогічних рішень.

Таким чином, педагогічне спілкування, засноване на суб'єктно-суб'єктних відносинах, виявляється у співпраці, яка здійснюється в атмосфері творчості і сприяє гуманізації навчання.

Аналізуючи реальну роботу викладачів на заняттях і в позааудиторних формах навчальної діяльності в одній і тій же групі студентів, можна виділити різні рівні спілкування:

- високий – характеризується теплотою у взаємостосунках, взаєморозумінням, довірою та ін.;
- середній;
- низький – характеризується відчуженістю, нерозумінням, неприязню, холодністю.

Дії викладача Б. Г. Ананьєв пропонує поділити на два види:

- позитивні – схвалення, заохочення самостійності, похвала, гумор, прохання, порада і пропозиція;
- негативні – зауваження, насмішка, іронія, докори, погрози, образи, причіпки.

Різні стилі комунікативної взаємодії породжують декілька моделей поведінки викладача у спілкуванні зі студентами на заняттях. Умовно їх можна позначити таким чином:

- Модель диктаторська («Монблан») – викладач ніби усунений від студентів, він літає над ними, перебуваючи в царстві знань. Студенти – лише безлика маса слухачів. Ніякої особової взаємодії. Педагогічні функції зведені до інформаційного повідомлення. Наслідок: відсутність психологічного контакту, а звідси – безініціативність і пасивність студентів.

- Модель неконтактна («Китайська стіна») – близька за своїм психологіч-

ним змістом до першої. Різниця в тому, що між викладачем і студентами існує слабкий зворотний зв'язок у вигляді довільно або ненавмисно зведеного бар'єру спілкування. У ролі такого бар'єру можуть виступати відсутність бажання до співпраці з якої-небудь сторони, інформаційний, а не діалоговий характер заняття, мимовільне підкреслення викладачем свого статусу, поблажливе ставлення до студентів. Наслідок: слабка взаємодія зі студентами, а з їх сторони – байдуже ставлення до викладача.

- Модель диференційованої уваги («Локатор») – заснована на вибіркових відносинах зі студентами. Викладач орієнтований не на весь склад аудиторії, а лише на частину, наприклад, на талановитих або ж, навпаки, слабких, на лідерів або аутсайдерів у спілкуванні; вони ніби своєрідні індикатори, за якими викладач орієнтується в настрої колективу, концентрує на них свою увагу. Однією з причин такої моделі спілкування на заняттях може бути невміння поєднувати індивідуалізацію навчання студентів із фронтальним підходом. Наслідок: порушується цілісність акту взаємодії в системі «викладач – колектив студентів», вона підміняється фрагментарністю ситуативних контактів.

- Модель гіпорекфлексна («Тетерук») – полягає в тому, що викладач у спілкуванні ніби замкнений на собі: його мова переважно монологічна. Навіть у спільній трудовій діяльності такий викладач поглинений своїми ідеями і виявляє емоційну глухоту до оточуючих. Наслідок: практично відсутня взаємодія між студентами і викладачем, а навколо останнього утворюється психологічний вакуум. Сторони процесу спілкування істотно ізольовані один від одного, навчально-виховна взаємодія представлена формально.

- Модель гіперрефлексна («Гамлет») – протилежна за психологічною канвою попередній. Викладач стурбований не стільки змістовною стороною взаємодії, скільки тим, як він сприймається оточуючими. Міжособові відносини зводяться ним в абсолют, набуваючи домінуючого значення. Викладач постійно сумнівається в дієвості своїх аргументів, у правильності вчинків, гостро реагує на нюанси психологічної атмосфери студентів, приймаючи їх на свій рахунок. Такий викладач наче голий нерв. Наслідок: загострена соціально-психологічна чутливість викладача, що призводить до його неадекватних реакцій на репліки і дії аудиторії. У такій моделі поведінки не виключено, що кермо влади опиняться в руках студентів.

- Модель негнучкого реагування («Робот») – взаємостосунки викладача зі студентами будуються за жорсткою програмою, де чітко витримуються цілі і завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, має місце бездоганна логіка викладу та аргументація фактів, відшліфовані міміка й жести, але викладач не володіє відчуттям розуміння змінної ситуації спілкування. Ним не враховуються педагогічна дійсність, склад і психічний стан студентів, їх вікові та етнічні особливості. Заняття, що ідеально сплановане і методично відпрацьоване, розбивається об рифи соціально-психологічної реальності, не досягаючи своєї мети. Наслідок: низький ефект педагогічної взаємодії.

- Модель авторитарна («Я-сам») – навчально-виховний процес цілком фокусується на викладачеві. Він – головна і єдина дійова особа. Від нього виходять питання і відповіді, думки й аргументи. Практично відсутня творча взаємодія між ним та аудиторією. Одностороння активність викладача пригнічує будь-яку особисту ініціативу зі сторони студентів, які усвідомлюють себе лише як виконавці, чекають інструкцій до дії. До мінімуму знижується їх пізнавальна і суспільна активність. Наслідок : виховується безініціативність студентів, втрачається творчий характер навчання, спотворюється мотиваційна сфера пізнавальної активності.

Процес спілкування викладача зі студентами може складатися в таких крайніх варіантах: 1) взаєморозуміння, злагоджене виконання навчальної діяльності, розвиток здатності прогнозувати поведінку один одного; 2) розлад, відчуженість, нездатність зрозуміти і передбачити поведінку один одного, поява конфліктів.

Досягнення позитивного результату спілкування і взаємодії пов'язано з накопиченням і правильним узагальненням інформації один про одного та залежить від рівня розвитку комунікативних умінь педагога, його здатності до емпатії і рефлексії, до спостережливості, «сенсорної гостроти», уміння враховувати репрезентативну систему співрозмовника, від уміння слухати, розуміти студента, впливати на нього за допомогою переконання, емоційного стимулювання, від зміни стилів і позицій спілкування, від уміння долати конфлікти. Важливу роль відіграє психолого-педагогічна компетентність викладача в галузі психологічних особливостей і закономірностей спілкування, взаємодії.

Можна виділити п'ять основних стилів керівництва студентською групою:

- автократичний (самовладний стиль керівництва), коли викладач здійснює одноосібне управління колективом студентів, не дозволяючи їм виказувати свої погляди і критичні зауваження, послідовно пред'являє до студентів вимоги і здійснює жорсткий контроль за їх виконанням;

- авторитарний (владний стиль керівництва) припускає можливість для студентів брати участь в обговоренні питань навчального або колективного життя, але рішення ухвалює викладач відповідно до своїх настанов;

- демократичний стиль припускає увагу і врахування викладачем думок студентів, він прагне зрозуміти їх, переконати, а не карати, веде діалогічне спілкування «на рівних»;

- ігноруючий стиль характеризується тим, що викладач прагне якомога менше втручатися в життєдіяльність студентів, практично усувається від керівництва ними, обмежуючись формальним виконанням обов'язків передачі навчальної та адміністративної інформації;

- непослідовний, алогічний стиль – викладач у залежності від зовнішніх обставин і власного емоційного стану здійснює будь-який із названих стилів керівництва, що веде до дезорганізації і ситуативності системи взаємостосунків викладача зі студентами, до появи конфліктних ситуацій.

Найважливішим фактором, що визначає ефективність педагогічного спілкування, є тип настанови педагога. Під настановою мається на увазі готовність реагувати певним чином в однотипній ситуації. Самому носію його настанови в більшості випадків уявляються абсолютно правильними, тому вони надзвичайно стійкі і мало піддаються зміні через зовнішні дії. Консерватизм настанов посилюється з віком. Дослідники виділяють два типи домінуючих настанов викладачів стосовно студентів: позитивні і негативні.

Наявність негативної настанови викладача на того або іншого студента можна визначити за наступними ознаками: викладач дає «поганому» студенту менше часу на відповідь, ніж «хорошому»; не використовує навідні питання і підказки, при неправильній відповіді поспішає переадресувати питання іншому студенту або відповідає сам; частіше засуджує і менше заохочує; не реагує на вдалу дію студента і не помічає його успіхів; іноді взагалі не працює з ним на занятті.

Відповідно про наявність позитивної настанови можна судити за такими деталями: викладач довше чекає відповіді на питання; задає навідні питання, заохочує посмішкою, поглядом; при неправильній відповіді не поспішає з оцінкою, а прагне відкоригувати її; частіше звертається до студента поглядом в ході заняття і т. под. Спеціальні дослідження показують, що «погані» студенти в чотири рази рідше звертаються до педагога, ніж «хороші»; вони гостро відчувають необ'єктивність педагога і хворобливо переживають її.

Реалізуючи свою настанову стосовно «хороших» і «поганих» студентів, педагог без спеціального наміру чинить, проте, сильний вплив на студентів, ніби визначаючи програму їх подальшого розвитку.

Найбільш ефективно вирішувати педагогічні завдання дозволяє демократичний стиль, при якому викладач враховує індивідуальні особливості студентів, їх особистий досвід, специфіку їх потреб і можливостей. Викладач, що володіє таким стилем, усвідомлено ставить завдання перед студентами, не виявляє негативних дій.

Встановленню оптимального педагогічного спілкування на заняттях допомагає використання наступних комунікативних прийомів:

- прийоми профілактики і зняття блокуючих комунікативних афектів (комунікативного уповільнення, незручності, пригніченості, скутості, невпевненості в спілкуванні);
- створення на занятті атмосфери захищеності при спілкуванні студентів із викладачами;
- схвалення, підтримка за допомогою надання цінності самій спробі відповіді, самому факту участі в діалозі;
- схвалення практики звертання студентів по допомогу до викладача або товаришів;
- заохочення усних відповідей з власної ініціативи студентів;
- створення щадних умов при відповіді студента з яскраво вираженим ко-

мунікативним уповільненням;

- недопущення дій з боку окремих студентів, що пригнічують творчу активність товаришів на занятті.

Прийоми надання комунікативної підтримки в процесі спілкування:

- надання своєчасної допомоги в підборі адекватної лексики, у правильній побудові висловів;

- роз'яснення значення комунікативних норм у конкретній ситуації спілкування;

- навчання (пряме і непряме) комунікативним прийомам, техніці виступу і спілкування;

- підкреслено позитивна критика (якщо така необхідна) поведінки студента в діалозі з викладачем;

- демонстрація вербальними і невербальними засобами зацікавленої уваги до студентів, підтримка їх прагнення до участі в діалозі з викладачем;

- оперативне надання студентам можливості «виправдати нетерпіння піднятої руки»;

- надання студентам можливості зорієнтуватися в ситуації, «зібратися з думками».

Прийоми ініціації зустрічної навчально-пізнавальної активності студентів:

- пряме спонування студентів до активної взаємодії з викладачем на занятті;

- «ігрова провокація» («щось Іванов Іван недовірливо посміхається при твоїй відповіді. Доведи йому, що ти дійсно правий...»).

Основні психолого-педагогічні прийоми навчання при оптимальному педагогічному спілкуванні

У наш час необхідно здійснити перехід від інформаційно-пояснювального навчання студентів до діяльного, розвиваючого. Важливими стають не тільки засвоєні у ВНЗ знання, але і способи засвоєння, мислення і навчальної діяльності, розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу студента. А цього можна досягти тільки за умови демократичності методів навчання, розкріпачення студентів, руйнування штучних бар'єрів між викладачами і студентами.

Розвиваюче навчання припускає перехід від типової для традиційного навчання схеми «почув – запам'ятав – переказав» до схеми «пізнав шляхом пошуку разом із викладачем і товаришами – осмислив – запам'ятав – здатний оформити свою думку словами – умію застосувати отримані знання в житті».

Існує шість основних функцій взаємодії суб'єктів педагогічного процесу при оптимальному педагогічному спілкуванні:

- конструктивна – педагогічна взаємодія викладача і студента при обговоренні і роз'ясненні змісту знань і практичного значення предмета;

- організаційна – організація спільної навчальної діяльності викладача і студента, взаємної особової інформованості і загальної відповідальності за успі-

хи навчально-виховної діяльності;

- комунікативно-стимулююча – поєднання різних форм навчально-пізнавальної діяльності (індивідуальної, групової, фронтальної), організація взаємодопомоги з метою педагогічної співпраці; обізнаність студентів у тім, що вони повинні дізнатися, зрозуміти на занятті, чому навчитися;

- інформаційно-повчальна – показ зв'язку навчального предмета з виробництвом для правильного світогляду й орієнтації студента в подіях суспільного життя; рухливість рівня інформаційної місткості навчальних занять і її повнота в поєднанні з емоційним викладом навчального матеріалу;

- емоційно-коригуюча – реалізація в процесі навчання принципів «відкритих перспектив» і «переможного» навчання в ході зміни видів навчальної діяльності;

- контрольна-оцінна – організація взаємоконтролю викладача і студента, сумісне підведення підсумків та оцінка із самоконтролем і самооцінкою.

Найпоширенішими є п'ять причин, які перешкоджають встановленню оптимального педагогічного спілкування між викладачем і студентами:

- педагог не зважає на індивідуальні особливості студента, не розуміє його і не прагне цього;

- студент не розуміє свого викладача і тому не приймає його як наставника;

- дії викладача не відповідають причинам і мотивам поведінки студента або ситуації, що склалася;

- викладач самовпевнений, принижує гідність студента;

- студент свідомо і наполегливо не приймає вимог викладача або, що ще серйозніше, – всього колективу.

Отже, спілкування є таким процесом взаємодії людей, при якому особи, які беруть у ньому участь, повинні і своїм зовнішнім виглядом, і поведінкою здійснювати більш чи менш сильний вплив на вимоги, наміри, думки, стани і почуття один одного.

Матеріали підготовленні керівником
«Школи куратора», доц. каф. філософії та соціології
Дешко Л. К., доц. Айтовим С. Ш.

II. Вибір професії (матеріали соціологічного дослідження)

Загальна характеристика проблеми:

У наші дні, коли країні не вдається знайти вихід із кризового становища, коли економічні негаразди породжують занепад у культурній, освітній та інших сферах життя, коли значна частина населення перебуває у скрутному становищі, багато хто, а особливо молодь, звертає свої погляди на престижні та високооплачувані професії. Уже минув той час, коли більшість дітей бажала стати лікарями або вчителями. Реальність показує, що для того, щоб забезпечити своє майбутнє, потрібно отримувати спеціальності інших спрямувань. Особливим попитом серед молоді сьогодні користуються професійні спеціальності, такі як менеджер, юрист, економіст, дещо нижче стоять спеціальності перекладача, психолога і т. под. Серед більшої частини населення панує думка, що ці професії носять, як правило, суто інтелектуальний характер, але при цьому автоматично забезпечують високий рівень матеріальних доходів, надають певного соціального статусу, дозволяють досягти добробуту. Ось чому на сьогоднішній день у ВНЗ проводяться значні набори на факультети міжнародних відносин, менеджменту, юриспруденції, які, можливо, через деякий час будуть перевищувати набори на факультети прикладних спеціальностей.

У нашому дослідженні ми хочемо виявити, чи задоволені респонденти обраною професією, чи будуть вони працювати за спеціальністю, як оцінюють можливість свого працевлаштування. В анкеті також були поставлені питання про престиж професії.

Мета дослідження:

Зібрати якомога більше інформації з проблеми вибору і престижу професії за допомогою соціологічного опитування.

Об'єкт дослідження:

Студенти університету з першого по п'ятий курс спеціальностей «Промислове та цивільне будівництво», «Управління процесами перевезення», «Економіка та менеджмент на транспорті», «Електрифікація залізниць» та інші.

Предмет дослідження:

З'ясування думки студентів стосовно вибору професії та подальшого працевлаштування.

Гіпотези:

Ми припускаємо, що, за результатами даного соціологічного опитування, основним фактором, який впливає на вибір професії студентами, є рівень її оплати. Буде логічно припустити, що при виборі спеціальності респонденти користуються принципами матеріального забезпечення, яке дана спеціальність принесе. Проте деякі студенти роблять вибір професії за порадами близьких або друзів, деякі прагнуть продовжити династію.

Багато хто вважає, що зовсім не обов'язково отримувати спеціальність із

верхньої частини рейтингової таблиці, якщо можна задовольнити свої потреби і забезпечити нормальне існування, працюючи лікарем. Тобто, для зацікавлення молоді в отриманні професійних знань менш престижного характеру потрібно забезпечити належний рівень оплати цих професій, достатній для нормального життя. За таких умов значно зменшиться рівень розмежування між спеціальностями і їх поділ на престижні і менш престижні. Проте різні регіони країни потребують різного спектру спеціалістів. Так, наприклад, Дніпропетровськ має потреби в керівниках відділів. Робота у Дніпропетровську вимагає територіальних менеджерів, менеджерів вищої ланки, юрист-консультантів, фінансистів, інженерів та програмістів, а також менеджерів із продажу.

Ми припускаємо, що опитувані дадуть такі відповіді:

Перше запитання: Усе ж ми маємо надію, що студенти обрали дану спеціальність тому, що вона їм цікава. Проте важливе місце займає і престиж обраної ними спеціальності.

Друге запитання: Оскільки в даному суспільстві є престижними професії, що вимагають розумової праці та індивідуальних якостей, хистів, ми вважаємо, що студенти назвуть професії юристів, економістів(менеджерів), вчителів та лікарів.

Третє запитання: Друге питання визначало престижні професії, а третє – навпаки. І ми припускаємо, що більшість опитуваних вкажуть на ті професії, що є менш оплачуваними: прибиральники, двірники, сантехніки, різнороби. На жаль, до таких мало оплачуваних професій можна віднести вчителів у школах, бібліотекарів та ряд інших професій. Тому ми припускаємо, що і ці професії можуть бути названі непрестижними.

Четверте запитання: Ми припускаємо, що більшість опитуваних уже задумуються про працевлаштування, менша їх частина буде шукати роботу після закінчення ВНЗ, або ж сподівається на те, що їх працевлаштує ВНЗ. І звичайно – найменша частина студентів не замислювалась над питанням свого працевлаштування.

П'яте та шосте запитання: Ми переконані, що більшість опитуваних студентів задоволені обраною професією та будуть працювати за спеціальністю. Менша частина опитуваних відповість «Ні» або ж «Не знаю».

Сьоме запитання: У наш час дуже важливим є працевлаштування після навчання. Тому ми припускаємо, що опитувані студенти (більшість із них) уже знають, де будуть працювати, або ж вважають, що влаштуватись можливо, але потрібно докласти деяких зусиль.

Восьме запитання: Поки що ми не можемо передбачити, які будуть відповіді на це запитання. Адже є різні студенти, і кожен із них по-різному оцінює ці умови життєвого успіху. Проте ми вважаємо, що на перше місце опитувані студенти поставлять варіант відповіді «Висока професійна кваліфікація». На друге – «Багаті та впливові батьки», на третє – «Якісна освіта», на четверте – «Здібності» та «Вміння спілкуватися», на п'яте – «Вдале одруження», на шосте – «Працевлаштування».

тність», на сьоме – «Комунікативність».

Розрахунок вибіркової сукупності:

У нашому дослідженні генеральну сукупність складають 128 студентів. Це студенти з першого по п'ятий курс спеціальностей «Промислове та цивільне будівництво», «Економіка та менеджмент на транспорті», «Управління процесами перевезень», «Електрифікація залізниць» та інші. У зв'язку з цим ми можемо претендувати на часткову репрезентативність отриманих даних. Ми проводимо вибірконе дослідження за допомогою опитування. Усі запитання в анкеті напів-закриті, тобто наводяться варіанти відповідей, але в той же час у кожному питанні респондентам пропонується можливість дати свій варіант відповіді.

Аналіз отриманих даних

Першим в анкеті було поставлене запитання: «Чому Ви обрали свою спеціальність?»

<i>Варіант відповіді</i>	<i>%</i>
Ця спеціальність мені цікава	43
Ця спеціальність важлива на ринку праці	30
Інші мотиви	20
Хочу продовжити династію	5
Гарантія вступу до ВНЗ	2

Із загального числа опитуваних студентів трохи менше половини вважають, що ця спеціальність їм цікава. Отже, робимо висновок, що студенти орієнтуються на власний вибір, прагнуть займатися тим, що їм подобається. Так відповіло 43 % опитуваних.

Трохи нижчу сходинку займає варіант «Ця спеціальність важлива на ринку праці». Так відповіли 30 % студентів. Робимо висновок, що студенти мають деякі плани на майбутнє та думають про кар'єрний ріст та перспективи.

На третьому місці стоїть варіант «Інші мотиви». Так відповіло на це питання 20 % респондентів. Під іншими мотивами розуміють: «Подобається місто», часто зустрічається такий випадок, що за даною спеціальністю навчаються старші сестра чи брат.

5 % опитуваних обрали варіант відповіді «Хочу продовжити династію». А також зустрічаються випадки, що опитуваний студент уже в третьому поколінні вивчає дану професію.

І останній варіант відповіді – «Гарантія вступу до ВНЗ». Так відповіло 2 % опитуваних. Цим студентам, очевидно, байдуже було, куди вступати. Головне – отримати диплом. Тішить, що таких серед опитаних всього 2 %.

Другим було поставлене питання: «Які професії ви відносите до числа найбільш престижних?» Респондентам було запропоновано записати 3 професії, що

є, на їх погляд, престижними. За результатами відповідей нами була складена таблиця:

<i>Професія</i>	<i>%</i>
Менеджмент та економіка	16,4
Юрист	15,5
Інженер	14
Медик	13,3
Політик	6
Програміст	5
Приватний підприємець	5
Стиліст, дизайнер	3,4
Банківська справа	3,4
Таможня, податкова інспекція	3,1
Службовець МВС	2,5
Будівельник	2,1
Працівник освітньої сфери	2
Екологія та охорона навколишнього середовища	2
Управління персоналом	1,5
Журналіст	1
Перекладач	1
Водій	1
Спортсмен	1
Працівник сільського господарства	0,6
Працівник у сфері торгівлі	0,3

Відповідаючи на це запитання, респонденти дали такі відповіді, які ми і передбачали. На перших сходинках стоять професії, що потребують розумової праці більше, аніж фізичної. Це такі професії, як менеджмент (16,4 %), юрист (15,2 %), інженер (14 %), медик (12,3 %), політик (6 %), програміст (5 %), приватний підприємець (5 %).

Останні позиції займають такі професії: працівники сільського господарства, працівники сфери торгівлі, водії.

Враховуючи все вищевказане, можемо зробити такі висновки: студенти обирають такі професії, завдяки яким вони зможуть забезпечити для себе нормальне майбутнє. І, звичайно, ці професії з ряду найпрестижніших. Тобто молодь дбає про своє подальше життя та прагне бути корисними для суспільства.

Престиж – повага статусу, що склався в суспільній думці. З 1947 року Національний центр вивчення суспільної думки США періодично проводить опитування рядових американців, відібраних у загальнонаціональну вибірку, з метою визначити суспільний престиж різних професій. Респондентів просять оці-

нити кожен з 90 професій (видів занять) за 5-пунктною шкалою. На жаль, у нашій країні періодичних репрезентативних опитувань населення про професійний престиж ніколи не проводилось. Тому доведеться користуватися американськими даними:

Шкала професійного престижу (спрощений варіант)

<i>Вид заняття</i>	<i>Бали</i>	<i>Вид заняття</i>	<i>Бали</i>
Фізик	82	Машиністка	41
Професор коледжу	78	Водопровідник	41
Суддя	76	Фермер	41
Адвокат	76	Ювелір	37
Лікар	74	Годинниковий майстер	37
Дантист	74	Стюардеса	36
Банкір	72	Механік	35
Льотчик	70	Пекар	34
Міністр	69	Чоботар	33
Цивільний інженер	68	Бульдозерист	33
Соціолог	66	Водій вантажівки	32
Політолог	66	Касир	31
Математик	65	М'ясник	29
Шкільний вчитель	63	Домогосподарка	28
Бухгалтер	57	Залізничник	25
Бібліотекар	55	Майстер газової служби	24
Спеціаліст із комп'ютерів	51	Танкіст	22
Брокер	51	Офіціант	20
Репортер	51	Найманий працівник на фірмі	18
Менеджер в офісі	50	Прибиральниця	18
Офіцер поліції	48	Сантехнік	17
Музикант	46	Двірник	17
Секретарка	46	Чистильник взуття	9
Пожежний	44		
Листоноша	43		

Порівнявши дві таблиці, можна відзначити, що рейтинг, наприклад, професії юриста (суддя, адвокат) є високим і в нашому суспільстві. Також високими в нашому опитуванні є позиції інженера. Що ж стосується професій, пов'язаних з освітою (професор, шкільний вчитель), які в західних рейтингах займають традиційно високі позиції, у нашому опитуванні вони займають невисокі місця. Це, як нам здається, пов'язано з тим, що зарплати в сфері освіти досить низькі.

Третім було поставлено запитання «Яку професію ви відносите до числа найменш престижних?»

<i>Професія</i>	<i>%</i>
Працівники ЖЕКу	31,6
Працівники освітньої сфери	13
Працівники в сфері торгівлі	10
Професії, які дешево оплачуються, різнороби	7
Медики	5
Працівники сільського господарства	5
Працівники МВС	4
Водії	3,5
Механіки	3
Будівельники	3
Обслуговуючий персонал	3
Економісти	2
Юристи	2
Дизайнери, стилісти	2
Політики	1,5
Контролери	1
Поварі	1
Екологи	1
Бібліотекарі	0,7
Мафія	0,4
Листоноші	0,3

Звичайно, ми отримали такі результати, які і передбачали в гіпотезі.

Найбільш непрестижними професіями респонденти вважають: працівників ЖЕКу (31,6 %), працівників освітньої сфери (13 %), продавців, реалізаторів (10 %), потім ідуть професії, які вважаються малооплачуваними, та різнороби (7 %).

Працівники охорони здоров'я набирають 5 %, разом із ними цю сходинку поділяють працівники сільського господарства та МВС (міліціонери, охоронці) 4 %.

Більш престижними респонденти вважають професії: водія (3,5 %), механіка (3 %), обслуговуючого персоналу (3 %).

Аналізуючи друге і третє питання, ми помітили, що більшість опитуваних вважають найбільш престижні професії, які вимагають розумових зусиль. А менш престижними – професії, що потребують фізичних зусиль. Це такі професії, як прибиральник, двірник, сантехнік, продавець та інші.

Четверте питання, що було поставлене в анкеті звучить так: «Як ви будете вирішувати питання свого працевлаштування?».

Це питання в анкеті було поставлено нами тому, що аналіз економічної ак-

тивності засвідчує, що особливо гострою проблемою працевлаштування стає перед молоддю після закінчення школи, ПТУ і вищих навчальних закладів. 53,4 % безробітної молоді вікової категорії 15-24 років були не працевлаштовані після закінчення навчальних закладів. Не дає позитивних результатів направлення на роботу вищими навчальними закладами. За результатами соціологічного опитування «Вибір професії», лише 10 % молоді, яка працює, відзначили, що вони знайшли своє перше робоче місце за направленням вищого навчального закладу. При цьому лідерами у працевлаштуванні молоді є друзі, знайомі, батьки або родичі. Так, 36 % молодих людей віком 14-35 років, які вже працюють, відзначили, що саме вони допомогли їм знайти перше робоче місце. Виправити дану ситуацію можна за умови зміщення акцентів державної політики.

Важливу роль у рішенні проблеми зайнятості відіграють молодіжні центри праці, які утворюються регіональними структурами, підрозділами щодо реалізації державної молодіжної політики. Діяльність центрів направлена на вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення їх зайнятості у вільний від навчання час, надання послуг з підготовки і підвищення кваліфікації молоді.

Починаючи із 2004 року, Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України щорічно проводить Всеукраїнську виставку «Освіта. Робота. Бізнес».

У 2007 році, за даними Державного центру зайнятості, було 881,5 безробітних, із них 360,1 – молодь до 35 років.

Були запропоновані такі варіанти відповідей:

Займусь працевлаштуванням після закінчення навчання	46%
Добре знаю, де буду працювати	17%
Працевлаштує ВНЗ	17%
Інший варіант	11%
Не замислювались	9%

«Займусь працевлаштуванням після закінчення навчання». Так відповіло 46 % опитуваних. Можливо, це й добре, принаймні зараз студенти не завантажують себе такими питаннями, а повністю віддаються навчанню.

Відповіді «Добре знаю, де буду працювати» та «Працевлаштує ВНЗ» свідчать про те, що окремі студенти наперед дбають про своє працевлаштування. Цей варіант відповіді обрало 17 % опитуваних. 9 % респондентів ще не задумувались над своїм працевлаштуванням.

Також був запропонований власний варіант відповіді. Його обрали 11% опитуваних. Варіанти були такими: «Батьки допоможуть», «Я вже знайшов роботу». Хотілося б відзначити, що відповіді респондентів зовсім не співпали з нашою гіпотезою. Ми припускали, що більшість студентів уже замислювались над своїм працевлаштуванням, але виявилось – це зовсім не так. Майже половина студентів збираються думати про роботу тільки після закінчення ВНЗ.

На *п'яте* запитання «Чи задоволені ви обраною професією?» були отримані такі варіанти відповідей:

Так	61%
Ні	15%
Свій варіант	24%

Варіант «Так» обрали 61 % опитуваних. Це радує, тому що дуже добре, коли студентам подобається обрана ними спеціальність – така людина буде повністю віддаватись роботі. «Ні» вибрали 15 % опитуваних. І варіант власний варіант («Не зовсім», «Ще не зовсім збагнув її сутність» та інші) вибрали – 24% респондентів.

Шостим було поставлено запитання: «Чи будете ви працювати за обраною спеціальністю?» Опитувані дали такі відповіді:

Так	60%
Ні	11%
Власний варіант	29%

Варіант «Так» обрали 60 % опитуваних – це означає, що дана категорія людей прагне працювати за спеціальністю та не даремно за нею навчається. Ми бачимо, що на питання «Чи задоволені ви обраною професією?» і на питання «Чи будете ви працювати за обраною спеціальністю?» переконливо відповіли 61 % та 60 % респондентів. Це свідчить про репрезентативність даного опитування. Студенти, які задоволені обраною спеціальністю, збираються працювати за цією спеціальністю.

Ми можемо припустити, що, приблизно 15% студентів навряд чи будуть працювати за спеціальністю. На це вказують дані опитування. 15% студентів не задоволені обраною професією, 11% уже сьогодні не збираються працювати за спеціальністю. Ми припускали в гіпотезі дослідження, що значна частина студентів (80%) задоволені професією і будуть працювати за спеціальністю. Наша гіпотеза підтвердилась не повністю.

«Власний варіант» обрало 29% опитуваних. Варіанти були такими: «Якщо влаштуюсь одразу за спеціальністю, то так», «Це буде залежати від окладу», «Частково» та «Можливо».

На *сьоме* питання «Як ви оцінюєте можливість свого працевлаштування за спеціальністю?» студенти дали такі відповіді:

Працевлаштуватись важко, але можливо	53%
Працевлаштуватись легко	30%
Важко відповісти	17%

Отже, робимо висновок, що студенти дбають про своє майбутнє працевлаштування, зробивши відповідний вибір професії.

Як бачимо, більшість студентів мають оптимістичний настрій (53% опитаних), вважають, що влаштуватись на роботу можливо, хоча і важко, 30% респондентів відповіли, що влаштуватись на роботу легко. Слід зазначити, що в нашій області проводяться заходи, які покликані допомагати студентам працевлаштуватися. Так, «Союз молоді України» запропонував свою допомогу.

Перед майбутніми шукачами роботи виступили із навчальними тренінгами керівники міських центрів зайнятості, представники відділу у справах сім'ї та молоді Дніпропетровської міської ради. Учасники розглядали правила складання резюме і деякі аспекти проходження співбесіди при прийомі на роботу. Були і представники роботодавців, які оцінили рівень презентації своїх резюме юнаками та дівчатами, провели анкетування з ціллю прийому найбільш перспективних учасників на роботу після закінчення навчання. На початку року реалізація програми «Працевлаштування молоді Дніпропетровська 2007» допомогла працевлаштуватися 184 молодим дніпропетровцям, співпрацювала з утворення двох молодіжних трудових загонів у Дніпропетровську і Запоріжжі. Цим самим було показано молоді, що влаштування на роботу – не складна праця і залежить повністю від того, хто шукає роботу.

Десять найбільш потрібних професій на ринку праці в Дніпропетровській області

Водії	7628
Робочі (сільського господарства, будівництва і т.д.)	6641
Слюсарі	5748
Продавці	5712
Підсобники	5292
Трактористи	3309
Офіціанти	3270
Агенти (торговий, страховий, рекламний)	2976
Медичні сестри	2951
Бухгалтери (старший, головний)	2438

Як бачимо, спеціальності, що мають попит на ринку праці, зовсім не називаються престижними у нашому соціологічному опитуванні.

На *восьме* запитання «Які, на Ваш погляд, головні складові життєвого успіху?» опитуваними були запропоновані варіанти відповіді, які треба було пронумерувати в порядку значимості. Наводимо таблицю.

Для кращої наглядності ми склали таблицю, у якій показали розподіл складових життєвого успіху з першого по третє місце.

Варіант відповіді	1	2	3
Зв'язки, підтримка впливових осіб	27%	8%	12%
Якісне навчання	23%	27%	11%
Високий професіоналізм	25%	22%	21%
Уміння спілкуватись	16%	10%	21%
Працездатність	5%	18%	18%
Комунікабельність	3%	8%	7%
Здібності	18%	7%	12%
Заможні батьки	9%	12%	9%
Вдале одруження	6%	8%	15%

Варіант «Зв'язки, підтримка впливових осіб» на перше місце поставили 27% опитуваних, а перші три місця цьому варіанту відповіді віддали 47% опитуваних.

25% респондентів перше місце віддали варіанту «Високий професіоналізм», перші три місця отримали 68% голосів.

Варіант відповіді «Якісне навчання» 23% студентів відзначили як найважливіший, тобто віддали йому перше місце. За сумою перших трьох місць цей варіант отримав 61%.

18% студентів вважають, що важливою складовою життєвого успіху є здібності, перші три місця – 37%.

Варіант відповіді «Уміння спілкуватись» поставили на перше місце 16% студентів, а перші три місця цій відповіді дали 47% респондентів.

«Заможні батьки» – цей варіант відповіді на перше місце поставили 9% студентів, за сумою перших трьох місць – 39%.

Варіант відповіді «Вдале одруження» головним поставили 6% респондентів, за сумою перших трьох місць – 29%.

«Працелюбність» – цей варіант відповіді на перше місце поставили 5% опитуваних. Перші три місця цьому варіанту віддали 41% респондентів.

«Комунікабельність» – такий варіант обрали 3% студентів та поставили його на перше місце. Сума перших трьох місць дає 18%.

Виходячи з наведеного аналізу, можна скласти таблицю найважливіших складових життєвого успіху в порядку значимості.

Можна зробити висновок, що більшість опитаних студентів покладаються у житті на себе, надаючи перевагу професіоналізму, якій освіті, здібностям, здатності спілкуватись. У той же час частина студентів вважає, що добре мати підтримку впливових осіб, забезпечених батьків та вдало одружитись, щоб досягти успіху в житті.

Результат:

1	Висока професійна кваліфікація
2	Якісна освіта
3	Зв'язки та підтримка впливових осіб
4	Уміння спілкуватися
5	Здібності (інтелектуальні, організаторські та інші)
6	Працевдатність
7	Заможні, впливові батьки
8	Вдале одруження
9	Комунікабельність, здатність до ризику

Висновки

За даним соціологічним опитуванням можна зробити наступні висновки:

Ми вважаємо, що шлях у доросле, самостійне життя починається з вибору професії. Ми провели соціологічне опитування для того, щоб визначити механізм вибору студентами професії та, зважаючи на певні фактори, подальше працевлаштування за обраною професією.

На вибір професії в нашому суспільстві впливають різні чинники: престиж професії, попит на цю професію на ринку праці, її оплачуваність. У нашому дослідженні майже половина студентів відповіли, що їм цікава обрана професія, а майже третина респондентів вважають, що їх спеціальність потрібна на ринку праці.

Ми зробили висновок, що більшість студентів задоволені вибором професії. Ми вважаємо, що це великий плюс, адже вони будуть добросовісно працювати.

Ми дізнались думку студентів щодо престижності професій. Студенти назвали найпрестижнішими ті професії, що потребують інтелектуальних зусиль. Проте на ринку праці найвищі місця посідають такі професії, що потребують фізичної сили.

Ми сподіваємось, що наше соціологічне опитування змусить замислитись молодь над питанням вибору професії. Маємо надію, що це дослідження допоможе студентам у подальшому житті.

Анкета

Шановні студенти!

Просимо Вас взяти участь у соціологічному опитуванні на тему:

«Вибір професії»

Ціль:

Отримати відомості про те, як студенти ставляться до обраної професії і працевлаштування.

Чому Ви обрали свою спеціальність?

- Ця спеціальність мені цікава
- Ця спеціальність користується попитом на ринку праці
- Гарантія вступу до ВНЗ
- Хочу продовжити династію
- Інші мотиви

Які професії Ви відносите до числа найпрестижніших?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Які професії Ви вважаєте найменш престижними?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Як Ви будете вирішувати питання свого працевлаштування?

- Добре знаю, де буду працювати
- Займусь працевлаштуванням після закінчення навчання
- Працевлаштує ВНЗ (за направленням)
- Не замислювався
- Інші варіанти (вказіть) _____

Ви задоволені обраною професією?

- Так
- Ні
- Свій варіант _____

Ви будете працювати за спеціальністю?

- Так
- Ні
- Свій варіант _____

Як Ви оцінюєте можливості свого працевлаштування за спеціальністю?

- Працевлаштуватися легко
- Працевлаштуватися важко, але можливо
- Вагаюся з відповіддю

Які, на Ваш погляд, головні складові життєвого успіху? (пронумеруйте в порядку значимості)

- Зв'язки, підтримка впливових людей
- Якісна освіта
- Висока професійна кваліфікація
- Уміння спілкуватися
- Працездатність
- Комунікабельність, готовність до ризику
- Здібності (інтелектуальні, організаторські та інші)

- Заможні впливові батьки
  - Вдале весілля
  - Інші (назвіть) _____
-

Дослідження проведено:
керівником соціологічної
групи університету
доц. Пономаренко І. Ю.,
членами соціологічної групи
доц. Дешко Л. К., доц. Айтовим С. Ш.,
студентами 635 гр. Скуратовою А.,
Москаленко Я., Ягодзінським С.,
Василенко О., Котляр Ю., Котишук М.,
Перепьолкіною В., Базаряніною Р.

III. ЗГАДАЙМО ЦІ ДАТИ

3 квітня

«ДЯКУЮ БОГОВІ, ЩО ДАВ МЕНІ
НАРОДИТИСЯ УКРАЇНЦЕМ»

До 90-річчя від дня народження О. Т. Гончара

Олесь Терентійович Гончар – славетний представник української літератури, геніальний майстер слова, громадський діяч, був яскравим виразником українського національного характеру, його історичної духовності.

Про чільне місце майстра слова в історії України кінця ХХ ст. Іван Дзюба писав: «Ваша висока гуманістична творчість у всі часи не давала згаснути промінцеві надії на кращу долю рідного народу, соборними дзвонами будила незнищенну жагу до волі, правди, до усвідомлення коренів своїх і чистих витоків».

Творчість Олеся Гончара відома й шанована в світі. Його твори перекладено більш як 40 мовами світу. Свідченням високого авторитету Олеся Гончара не лише в Україні стало присудження йому Міжнародним біографічним центром у Кембриджі (Англія) почесного титулу «Інтелектуал світу 1993 року».

Життєвий шлях майбутнього письменника розпочався у с. Ломівка, в передмісті Катеринослава (нині Дніпропетровськ), де він народився 3 квітня 1918 р. у робітничій родині. Олесь Терентійович рано втратив батьків. З трьох років ним опікувалися дідусь і бабуся, що жили у слободі Суха на Полтавщині. Перші уроки добра й краси, чесності й душевної щедрості йому дала бабуся, неписьменна та віруюча селянка, яка мріяла бачити онука освіченим чоловіком і великою Людиною.

Семирічку хлопець закінчував у сусідньому селі. Саме тут старий досвідчений учитель, що викладав рідну мову і літературу, дав йому, як згадує Гончар, «це чисто українське ім'я Олесь». Першими літературними вчителями його були Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Андрій Головка, Степан Васильченко, Григорій Косинка, чий твори він читав і перечитував з насолодою.

Наполегливим був шлях юного Гончара до освіти. Спочатку він вступив до Харківського технікуму журналістики, де брав участь у літературному гуртку, намагався потрапити до студії при Будинку письменників ім. В. Блакитного. Саме під час навчання в технікумі хлопець багато займається самоосвітою, робить перші спроби друкуватися в «Літературній газеті», «Комсомольці України», «Піонерії»... Цей час Олесь Гончар вважав «справжнісіньким учнівством», але його публікації таки були помічені Ю. Яновським, А. Малишком, П. Панчем. Після закінчення технікуму він працює в газеті «Ленінська зміна».

У 1938 р. О. Гончар вступає до Харківського університету (філологічний факультет), який «на цілих три роки став рідною домівкою, обдарував щастям дружби». У цей час він пише оповідання, повість «Стокозове поле», наукове дослідження про «Мойсея» І. Франка, збирає матеріал для роману про Григорія Сковороду. Під час навчання в університеті Олесь Гончар потоваришував з поетом і письменником Григорієм Тютюнником, який згодом став прообразом Богдана Колосовського у романі «Людина і зброя».

У 1941-му вони разом йдуть на фронт у складі студентського батальйону. Під час війни Олесь Терентійович було двічі поранено: вперше – у боях за Київ, на річці Рось у липні 1941 р., вдруге – восени, між Полтавою і Харковом. Дорогами війни він пройшов із гвинтівкою в руках аж до Праги. Мав бойові нагороди – три медалі «За відвагу», ордени Слави і Червоної Зірки, медаль «За оборону Києва». У години перепочинку з-під його пера виходять вірші, що друкуються у фронтовій пресі. Саме ці вірші стали основою окремої збірки «Фронтові поезії» (1985) як згадка про бойових побратимів.

У грудні 1945 р., після демобілізації, Олесь Терентійович оселяється у старшої сестри в Дніпропетровську, де завершує навчання в університеті.

Враження, нав'язані війною і пережиті серцем, змусили взятися за перо. Сторінка за сторінкою народжується майбутній роман «Прапорonosці». 1946 р. в журналі «Україна» вийшла друком новела «Модри Камень», яка була «освістана» тодішньою критикою за начебто невдалу тематику і фальш у зображенні почуттів (кохання радянського солдата до дівчини-іноземки). Автора за це звинувачували на зборах, йому погрожували відрахуванням з університету.

Незважаючи на це все, у журналі «Вітчизна» друкується перша книга трилогії «Прапорonosці» – «Альпи».

Влітку 1946 р. Гончар захистив дипломну роботу на тему: «Новели Василя Стефаника». Невдовзі він вступає до аспірантури при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Від цього часу розпочинається професійно-письменницьке життя Олеся Терентійовича Гончара.

Після виходу окремими частинами протягом 1947-1948 рр. у «Вітчизні» (з благословення Ю. Яновського) другої («Голубий Дунай») і третьої («Злата Прага») книг трилогії «Прапорнощі» до автора приходять справжнє визнання. Ці твори відзначено двома Сталінськими преміями (відповідно 1948-го і 1949 р.). Олесь Гончар завжди згадував схвальний відгук Юрія Яновського про найбільш дорогий для нього твір, написаний у перші повоєнні роки – роман «Прапорнощі», підтримку досвідченим прозаїком його публікації в журналі «Вітчизна», дружні поради Яновського-редактора щодо поліпшення мовної майстерності.

У цей же час Гончара приймають до Спілки письменників.

Згодом з'являється повість «Земля гуде» про полтавських підпільників, 1949 р. – збірка «Новели». У 50-х рр. автор завершує і публікує повісті «Микита Братусь», «Щоб світився вогник», романи «Таврія» і «Перекоп» про революцію і громадянську війну в Україні.

А потім прийшли 60-ті рр. – роки хрущовської «відлиги», XX з'їзду партії, розвінчання культу особи Сталіна. Це був час найпліднішої праці Гончара, твори якого органічно вписалися в літературу «шістдесятників». Серед них – роман «Людина і зброя» (1960), удостоєний Державної премії ім. Т. Г. Шевченка в 1962 р., та роман у новелах «Тронка» (1963), за який у 1964 р. авторіві присудили Ленінську премію.

Творчі здобутки настільки окрилювали митця, що він часом забував про залежність від існуючої тоталітарної системи, яка може принижувати людську гідність і жорстоко карати непокірних. Під впливом цих настроїв був написаний роман «Собор» (1968), вилучений реакційною критикою з літературного процесу і заборонений на 20 років. Роман викликав неабиякий читацький інтерес, активно обговорювався і поширювався серед громадськості. Він став одночасно болем і гордістю автора.

Принижений тиском критики, О. Гончар намагається спрямувати свою творчість у загальне русло. Ці настрої відтворилися в суспільних ідеях, що лягли в основу романів «Циклон» (1970) і «Берег любові» (1976), повісті «Бригантина» (1973). У 1982 р. автору присуджено Державну премію СРСР за роман «Твоя зоря» (1980).

Навчений гірким досвідом, але небайдужий до суспільних проблем, письменник не міг замовчувати наболіле, що знайшло відображення на цьому етапі творчості. Гончар повертається до жанру, з якого починав, – новели, виступає як письменник-публіцист, літературознавець, культуролог, критик. Йому належать книги статей «Наше письменство» (1972), «Письменницькі роздуми» (1980), «Чим живемо» (1991). Понад 1000 статей, промов, нарисів, інтерв'ю, листів, привітань, некрологів, записів до книг музеїв, теле-, радіовиступів тощо – такий підсумок творчої праці Олеся Гончара на ниві публіцистики.

О. Гончар – неповторний класик письменницької публіцистики другої половини ХХ ст. В основу провідних мотивів його публіцистики лягли віковічні питання буття українського народу, його минуле, сучасне та майбутнє. У мотивах державотворення, взаємин митця і влади, розвитку національної мови, ставленні до співвітчизників за межами України, збереженні довкілля, в оцінці мистецької спадщини та її найвидатніших представників, ролі молоді в майбутньому нашої держави простежується еволюція світогляду й підходів автора до зображення і оцінки дійсності.

Влада намагалася приручити яскраву особистість митця, зробити його своїм речником. Олесь Гончар обіймав відповідальні посади, мав нагороди: член ЦК Компартії України, кандидат у члени ЦК КПРС (з 1976 р.), депутат Верховної Ради СРСР 6-11 скликань, депутат Верховної Ради УРСР, Герой Соціалістичної Праці, голова Українського республіканського комітету захисту миру, член Всесвітньої Ради Миру, лауреат багатьох державних премій. З 1959 по 1971 р. він очолював Спілку письменників, робив все для збереження і захисту української мови від зруйнування і знищення. За цей час імена багатьох письменників було реабілітовано. Він боронив і захищав переслідуваних владою майстрів слова, зокрема В. Земляка, І. Чендея, Ліну Костенко і Григора Тютюнника. Першим дав позитивну оцінку творчості Василя Симоненка. Тому ім'я Гончара ототожнюють із поняттям «національне відродження».

Останні роки життя письменника збіглися з першими кроками молодої української держави.

Ідея незалежності України завжди була болючою думою Олесь Терентійовича, його натхненням, його соборним дзвоном, закликком до порятунку нації. І коли захищав честь народу від шовіністичного дурману (всі українці зрадники, бо були на окупованій території) своїми «Прапорonosцями», і коли писав антикультівський роман «Тронка», і коли першим в українській літературі доторкнувся до теми голодомору в романі «Людина і зброя», і коли будив «лукаво приспану» імперією історичну пам'ять у «Соборі», розвінчував спустошення душ «подвійною мораллю» у своїх блискучих новелах. Повсякчас гнівно таврував яничарів, тих, хто заповзвся із сатанинською послідовністю перетворити Україну в полігон, Чорнобиль, духовну пустелю.

Із самовідданим подвижництвом О. Т. Гончара український народ пов'язує ті авангардні події, якими почалося відродження України, державне оформлення її самостійності, суверенітету – це Рух, «Просвіта», Референдум, Всесвітній форум українців.

Доля України, любов до рідного народу підтверджують його слова, записані в щоденнику за десять днів до відходу у вічність – 4 липня 1995 року: «Дякую Богові, що дав мені народитися українцем».

15 травня

СВЯТО СІМ'Ї

До Міжнародного дня родини

Кілька років тому в Україні з'явилося два нових свята – Міжнародний день родини та День матері. Мамине свято відзначається у другу неділю травня, а День родини – 15 травня. Зазвичай це гарні погожі дні. Розквітає природа: від пахощів та пташиного співу бринить свіже, прозоре, напоєне коханням, ніжністю і красою повітря. Хлопці та дівчата починають шукати собі па-

ру, молоді мами допомагають діточкам пізнавати красу природи, люди похилого віку виходять погрітися під теплим сонячним промінням.

Що слід розуміти під широковживаними поняттями «родина», «сім'я»? Історія суспільства, за словами вчених, уже нараховує не менше чотирьох тисяч років. На всьому її протязі серце людини не втомлювалося збагачувати людські взаємини й удосконалювати їх.

Однією з найбільших цінностей людини є любов. Саме в ній відкривається нескінченна цінність людської особистості, радість применшення себе заради того, кого кохаєш, радість продовження себе. Усе це втілюється в такому соціальному інституті, як родина, сім'я.

У різні часи в різних народів існували різні погляди на родину, своє місце в ній, місце родини в суспільстві, з'являлося щось нове, але водночас вона залишалася, по суті, унікальним засобом збагачення живої людської душі, яка постійно перебуває у пошуку, розвивається. Ідеальна родина немислима без любові. Любов – це тепло, ніжність, радість. Вона є головною рушійною силою розвитку людства, те, заради чого існуємо всі ми, те, що спонукає людину до нерозважливих-героїчних учинків.

Не варто прагнути до загальних канонів сімейного благополуччя: є різні типи людей, різні традиції і вдачі, і те, що підходить одним, зовсім не підходить іншим. Але кожна людина чекає від свого шлюбу якихось позитивних змін у своєму житті.

Родина має декілька визначень.

По-перше, родина – це соціально-правовий інститут, що перебуває під захистом держави. Штамп у паспорті, спільна особиста власність, право на спадкування тощо.

По-друге, родина – це соціально-культурний інститут. Вона створена для дуже важливої потреби людини в самоствердженні, тобто в повазі з боку оточуючих.

По-третє, родина – це мала соціальна група, основний соціальний осередок суспільства. Особлива форма співдружності чоловіка і жінки для повноцінного відтворення наступного покоління.

Філософи і соціологи не раз порушували питання про кризу інституту родини, пророкували навіть її зникнення в майбутньому. Змінилася структура родини як малої соціальної групи: сім'ї зменшилися, з'явилося чимало неповних родин, таких, що сформувалися після повторного шлюбу.

Важливою залишається виховна функція родини, однією з основних є рекреаційна функція, тобто взаємодопомога, підтримка здоров'я, організація відпочинку і дозвілля. Не змінюється одна з основних функцій родини – репродуктивна, тобто продовження роду. Таким чином, ніщо і ніхто не може замінити функцій родини.

Серед українців та інших народів світу до 20-30-х рр. ХХ ст. широко побутували вірування про таємничий зв'язок ще ненародженої дитини з вчинками вагітної жінки. Жінка є заручницею здоров'я як фізичного, так і психічного для цілих поколінь. Наші пращури здавна добре розуміли, що майбутня мама повинна піклуватися про своє здоров'я, бо це – запорука народження здорового малюка. Вагітну жінку намагалися уберегти від нервування, переляку, сварки. Для забезпечення здорового спадкоємця старші жінки ретельно слідкували, щоб майбутня мати (а часом і батько) дотримувались усіх табу, пов'язаних з вагітністю. Майбутній матері заборонялося шити у свята й неділю, щоб «не зашити дитині очі»; наказували жінці нічого не брати без дозволу, аби дитина не стала злодієм; не дивитися на пожежу, щоб не було червоних плям на личку тощо. Біля новонародженої дитини читали з требника молитву, в якій просили Бога «зберегти її від ревнощів, заздощів та від ока лихого». Перев'язуючи пуповину, дитину благословляли: «Нехай Бог пошле тобі щастя, здоров'я на многії літа». Народження дитини та, власне, й всі роки життя людини оповиті цілою магичною системою, що мали приносити й зберігати здоров'я, силу. Ми можемо вірити чи насмішкувато сприймати напівзабуті прикмети, проте вони чи не найкраще відображають те, з якою обережністю, трепетною ніжністю ставились наші предки до життя людини, до всього, що пов'язане з сім'єю й продовженням роду.

Стародавні римляни вважали, що домашнє вогнище охороняють добрі духи – пенати. І свято вірили, що саме вони не впускають у дім розбрат, сварку, оберігають його стіни від зла. Сучасні фахівці підтверджують: справді, існує певний психологічний простір, що робить домівку затишною, комфортною; туди тягнуться гості, друзі. І створити такий сприятливий простір може і мусить кожна родина.

Що називають сімейним благополуччям? Які сім'ї можна віднести до благополучних? Говорячи про сімейне благополуччя, В. Сухомлинський зазначав, що в такій сім'ї батько і мати живуть у злагоді, між ними існує взаємна повага, почуттєва спорідненість, розуміння найтонших відтінків настрою один одного. При таких взаєминах батьків у дитини утверджується віра в людську красу, душевний спокій, рівновагу. І цю дитячу віру слід берегти.

Благополучна сім'я міцна своїми внутрішніми зв'язками, високим рівнем координації. У такій сім'ї панують взаєморозуміння, взаємна повага між усіма її

членами, здорова морально-психологічна атмосфера, спільність поглядів на різні сфери людського життя, врахування душевних переживань, інтересів кожного, психологічна сумісність, трудова співдружність, усвідомлення власної гідності, своєї значущості, взаємна довіра, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання та ін.

На жаль, найчастіше молоде подружжя не вміє правильно спілкуватися не лише з дітьми, а й одне з одним. У місті, де багато молоді – студентів, робітників, службовців, – пари створюються досить легко. Проте так само легко вони і розпадаються: кількість розлучень приблизно дорівнює кількості шлюбів. Однак більшість людей згодом знову одружуються. Отож, вони не зневірилися в самому інституті шлюбу, їх просто не влаштовували стосунки, що склалися в колишній сім'ї. Основними причинами розлучень дослідники найчастіше називають постійні конфлікти з будь-якого приводу, небажання партнера йти на поступки, надмірну вимогливість, невміння знайти спільну мову, порозумітися... Інколи подружжя не можуть навіть пояснити причину розриву, лише повторюють: «Мені з ним (із нею) незатишно!». На думку психологів, це – серйозний аргумент. У сім'ї кожен має почуватися комфортно.

І рівень затишку, до речі, не залежить ні від квадратних метрів помешкання, ні від висоти його стелі, наявності євроремонту, побутової техніки та інших атрибутів статку. Набагато важливіший душевний комфорт. А це насамперед – теплий, м'який, здоровий морально-психологічний клімат. Нині зовнішній світ і без того досить напружений. Щодня на роботі, на вулиці, у чергах, переповненому транспорті нас підстерігають різні стреси. А якщо й у рідній домівці на нас чекає нова порція докорів, сварок – нервова система просто не витримує. Сім'я багато в чому виконує ще й психотерапевтичну функцію: насамперед це місце, де можна розслабитися, стати самим собою, де уважно вислухають і допоможуть. Тут цінується твоя індивідуальність, відомі твої звички; близькі знають, що може тебе засмутити, а що приємно потішити: взаєморозуміння настає із напівслова чи навіть без слів.

Мабуть, одна з найсерйозніших проблем молодих – невміння спілкуватися в сім'ї. На роботі вони контролюють себе, намагаються справити приємне враження, а ось удома зриваються через будь-які дрібниці.

Вже помічено, що в дружніх сім'ях похвала, комплімент, подяка звучать частіше, ніж осуд, закид. Не можна неакуратному постійно нагадувати, що він неакуратний, егоїстові – що він егоїст тощо. Користі це дає мало, лише зростає напруга у стосунках. Після чергової порції моралізаторства залишається відчуженість, і кожен новий конфлікт посилює її. Набагато розумніше поставитися до якихось слабкостей домочадців поблажливо або просто з гумором. Жарти, сміх дуже скрашують життя, допомагають уникнути конфлікту.

Психологи вважають, що у благополучних сім'ях є своя, особлива мова. Найчастіше вона є своєрідним ключем до приємних спогадів. А щоб таких спогадів було більше, варто частіше влаштовувати спільні поїздки, свята, зберігати

листи, фотографії, дитячі малюнки, подарунки. Саме ці нюанси створюють особливий психологічний клімат, який допомагає тримати сімейний корабель на плаву. Сьогодні економічні труднощі ускладнюють забезпечення належного рівня життя сім'ї. Це позначається на народжуваності. Як наслідок маємо тенденцію до стрімкого зменшення населення України. Якщо на початку 90-х воно перевищувало 52 мільйони, то станом на 1 лютого 2007 р. – скоротилося до 46,5 млн. осіб.

Однією з найболючіших проблем нашого суспільства є «державні», покинуті діти. Не вина, а біда держави, що на більшості з цих дітей тавро нічийності залишиться довічно. У багатьох вихованців дитбудинку життя складається не благополучно, часто вони стають безпритульними й малолітніми злочинцями. Однак у малюків є шанс, що їх усиновлять і вони матимуть родину, дім, люблячих батьків.

Відшукати ідеальну сім'ю в державі – мабуть, нереально. Кожна родина на своєму шляху хоча б раз зіштовхувалася з якимись проблемами. Добре, коли негаразди вдається вирішити полюбовно, між подружжям, дітьми, рідними. А якщо члени сім'ї не знаходять порозуміння? У такому випадку залишається єдиний вихід – звернення до соціальної служби.

Соціальна робота із сім'ями займає провідне місце в діяльності центрів соціальних служб для молоді. У цьому напрямі розроблено цілу низку програм. Реалізація кожної з них передбачає комплекс заходів. Загалом структура цієї роботи ділиться на такі блоки: підготовка молоді до сімейного життя; робота з різними категоріями сімей, спрямована на стабілізацію сімейних стосунків; допомога батькам у вихованні дітей; соціальна робота з малозабезпеченими та багатодітними родинами; сприяння соціальному становленню дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, сприяння творчому розвитку дітей та молоді; організація їх змістовного дозвілля та оздоровлення; соціальний захист жіночої молоді; сприяння соціальній адаптації та інтеграції в суспільстві дітей та молоді з функціональними обмеженнями. Проте якою б компетентною не була державна соціальна служба, якими б прекрасними словами соціальні працівники не налаштовували на сімейний лад – долати труднощі у сім'ї повинна навчитися сама сім'я!

У Преамбулі до Конвенції ООН про права дитини говориться, що саме сім'ї мають бути надані необхідні захист і сприяння у тому, щоб вона могла повністю взяти на себе виконання обов'язків, покладених на неї суспільством.

Започаткований в 1993 р. Генеральною Асамблеєю ООН Міжнародний день родини відзначають і в нашій країні. І дуже хотілося б, щоб цей день став особливим святом, оскільки українці споконвіку славилися міцним сімейним устроєм, багатодітністю, духовною єдністю поколінь, повагою до батьків та до жінки-матері, гостинністю і працелюбністю.

За матеріалами календаря «Знаменні дати - 2008»
підготувала Н. І. Долматова, зав відділом
гуманітарної та економічної літератури
науково-технічної бібліотеки